

KNJIŽNICA FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U SINJU

UDK: 027.6:27-789.3(497.583Sinj)

Primljeno: 14. svibnja 2020.

Pregledni rad

IVA KOLAK

Sveučilišna knjižnica u Splitu

Ruđera Boškovića 31

21000 Split, HR

ikolak@svkst.hr

Ovim radom Knjižnicu Franjevačkog samostana u Sinju želi se prikazati kao još jednu kulturnu baštinsku ustanovu koja nije samo baštinska vrijednost Franjevačkog samostana, grada Sinja i Cetinske krajine, nego i šire hrvatske javnosti te ukazati na okolnosti u kojima je nastala, kako se razvijala i razloge radi kojih se razvijala. Kakvo je njezino značenje za mjesto u kojem je nastala? Je li bila samo podrška pastoralnoj i liturgijskoj djelatnosti? Dio je velike niske baštinskih ustanova diljem Hrvatske koje čuvaju iznimno vrijednu knjižnu građu, od inkunabula i manuskripta do najnovijih knjižnih izdanja, te ima iste probleme i poteškoće kao mnoge knjižnice toga tipa. Samostanska knjižnica čuva raznovrsnu knjižnu građu. Posjeduje više od osamdeset tisuća naslova knjiga, zbirku inkunabula, oko četristo pedeset naslova periodičkih publikacija, zbirku Croaticu, notnu građu, zemljopisne karate i atlase koji su uglavnom školske namjene i velik broj jedinica rukopisne i arhivske građe. Prikaz povijesti začetka i utemeljenja knjižnice 1687. godine i povezanost sa samostanom temelji se na osnovi pisanih izvora o knjižnici i u knjižnici, na pregledu građe in situ, kao i informacijama dobivenima usmenom predajom dugogodišnjeg knjižničara pok. fra Josipa Ante Solde i sadašnjega upravitelja knjižnice fra Mirka Marića. Nedostatan prostor za smještaj i pohranu građe ne udovoljava standardima koji su važeći u 20. stoljeću; uvjetovao je spremanje dijela građe,

uglavnom knjiga, u kutije, zbog čega je veći broj jedinica građe nedostupn. Predočiti njezino bogatstvo knjižnog fonda, načine izgradnje i čuvanja, podrazumijeva istaknuti i imena osoba koje su zaslužne što se vrijedna knjižna kulturna baština, iako djelomično oštećena, sačuvala kroz više od tri stoljeća. Sinjski franjevci značajno su doprinijeli razvoju kulture i školstva u Sinju i Cetinskoj krajini. U razdoblju Hrvatskog narodnog preporoda otvorili su 1854. prvu gimnaziju u Dalmaciji s hrvatskim nastavnim jezikom, a 1867. zajedno s narodnjacima u krugu samostana otvorili su Narodnu cetinsku čitaonicu koja nije bila u svezi sa samostanskom knjižnicom. Literatura u kojoj je obrađena povijest i građa Knjižnice franjevačkog samostana u Sinju veoma je oskudna. Najveći broj podataka prikupljen je pregledom fonda, iščitavanjem popisa knjiga, i iz kataloga i rukopisa što se nalaze u knjižnici.

Ključne riječi: franjevci, Sinj, samostanska knjižnica, izgradnja knjižnog fonda, obrada građe

UVOD

Pisati o knjižnici Franjevačkog samostana u Sinju podrazumijeva prikaz povijesnog pregleda samostana uz koji se usko veže i začetak knjižnice. Podaci koje o njoj možemo pronaći uglavnom su ispisani perom sinjskih franjevaca koji su na znanstvenim temeljima gradili spoznaje o povijesti Sinja i Cetinske krajine. Franjevački samostan nalazi se u središtu nekadašnje srednjovjekovne županije Cetine koju u svojim zapisima iz prve polovice 10. st. spominje i Konstantin Porfirogenet. Ista se spominje i pri kraju prve polovice 11. st. u spisima povjesničara Splitske crkve Tome Arhiđakona o „*mitropoljskim granicama*“ u doba biskupa Dobrała (1030. – 1050.),¹ zatim u povelji kralja Zvonimira iz 1078. g. kojom Cetinsku županiju „*daje zauvijek mučeniku i biskupu spljetske stolice, Dujmu, onu županiju što Cetina se zove*“. Županija Cetina spominje se i u potvrdi hrvatsko-ugarskog kralja Kolomana iz 1103. g. u kojoj Splitskoj biskupiji potvrđuje sva njezina prava i posjede, između ostalih navodi i ubiranje desetine u Cetini.²

1 Ivan Marković: *Sinj i njegovo slavlje*, god. 1887. Dio prvi, Zagreb 1898., 6.

2 Ivan Marković: Nav. dj., 7.

UTEMELJENJE SAMOSTANA

Iz pisma pape Inocenta VI., datiranog 13. travnja 1357., doznajemo da je u 14. stoljeću utemeljen franjevački samostan u Sinju s crkvom sv. Marije. Iz njegova pisma saznajemo da je generalu franjevačkoga reda odobrio podizanje franjevačkog samostana pod pokroviteljstvom i zaštitom kneza Ivana Nelipića. Nelipić od 1345. vlada Cetinom (županijom) i stoluje u Cetingradu (Vsinju ili Zynu, tj. Sinju).³ U pismu papa Inocent VI. odobrava osnivanje samostana i gradnju samostanske kuće *de novo*.⁴ Franjevci su izgradili crkvu i samostan pod Sinjem i tu ostali sve do 1490. g. kada su Turci prodrli preko Prologa, opustošili Cetinu, srušili Gospinu crkvu i zapalili samostan. Saznavši za tu nesreću Cetinjana, papa Inocent VIII. preko Žarka Dražojevića pismeno umoljava vjernike da obnove crkvu Blažene Marije ispod bedema grada Vsinja.⁵ Vjerojatno je da su samostan i crkva obnovljeni prije nego što su Turci 1536. g. osvojili Sinj i Cetinsku krajinu kojom su vladali do 1686. g. Nakon osvajanja grada i pokoravanja cetinskog kraja, jedan dio franjevaca krenuo je uskočkim putem: Klis-Senj-Trsat. Na Trsatu su pohranili svoje knjige i arhivske spise i tu ostali neko vrijeme. Povijest je, kao najbolja učiteljica života, pokazala kako je hrvatski narod, pritisnut između osvajačkih sila, turske i mletačke, često bio primoran između dva zla birati ono „manje”. Prilikom prodora junaka Stojana Jankovića u Ramu 1686., oko 300 kršćanskih obitelji na čelu sa 15 ramskih fratara uputilo se s njim u Cetinsku krajinu pod mletačku upravu, iz straha od turske osvete. Ramski franjevci smjestili su se pod sinjsku tvrđavu, čije ostatke Sinjani zovu Grad. Zbog veoma loših stambenih uvjeta, Mlečani su ih premjestili u Split na Sustjepan, u staru trošnu benediktinsku opatiju. Već 1692. vraćaju se u Sinj u samostan uz crkvu sv. Frane, a neki od njih nastanjuju se u Čitluku.⁶ Podno Kamička franjevci su započeli 1699. graditi novu crkvu i samostan. Pritisnuti raznim poteškoćama, gradnju su dovršili 1712. godine. Tako se nastavila tradicija staroga samostana iz 14. stoljeća. U 18. stoljeću samostan je proširen, u 19. je dozidan drugi kat, a 1908. sazidana su tri kata

3 Vjerojatno je da je Ivan Nelipić utemeljio i imotski franjevački samostan što je svakako doprinosilo učvršćenju njegove vlasti u Cetini (županiji).

4 Stanko Petrov: *Gospa Sinjska: povijest sinjskoga prošteništa sa slikama*. Zagreb 1928., 6-7.

5 Marković, *Sinj i...*, 12.

6 Josip Ante Soldo: *Prilozi za upoznavanje razvoja Sinja pod Venecijom / Sinjska spomenica 1715.-1965*. Sinj 1965., 130-135.

novog krila samostana. Nad starim samostanom 1927. podignut je treći kat. Samostan i crkva, stradavali su više puta. Zadnji put 1944. kada su joj tri bombe uništile pročelje, dva oltara i orgulje.

ZAČECI KNJIŽNICE U SAMOSTANU

Začeci knjižnice vežu se uz ponovno oživljavanje samostana dolaskom ramskih fratara koji su sa sobom, među rijetkim sakralnim dragocjenostima i ruhom, donijeli *Bibliju* Nikole de Lyra u 3 sveska, tiskanu u Mlecima 1482. godine.⁷ Ta lijepa inkunabula, uz malen broj knjiga priručne teološko-pastoralne literature, čuvala se kao svetinja u sobi samostanskog starješine, a poslije u zasebnoj prostoriji. Nepisano pravilo franjevačkoga reda je obveza svake njebove redovničke kuće da ima, makar i skromnu, ali vlastitu knjižnicu, kako bi njezini članovi mogli obavljati svoju dušobrižničku i odgojnu zadaću, a potom i kulturnu i prosvjetiteljsku djelatnost. Neupitni su dokazi da su sinjski franjevci išli tragom takve službe.

Pretpostavlja se da je još u srednjem vijeku u Sinju djelovala niža samostanska škola za dječake koji su željeli postati redovnici. Franjevci su 1709. g. dovršili izgradnju crkve i samostana. To je bio sklop skromnih građevina pokrivenih šimlom i ševarom. I uz takav samostan ipak su započeli sa školskom djelatnošću. U školi se vjerojatno učilo od osnova pisanja do gramatičkog školovanja koje bi donekle odgovaralo današnjem srednjoškolskom školovanju.⁸ Fra Petar Filipović kao dvanaestogodišnji dječak pohađao je tu školu i opisao događaj koji se zbio na Novu godinu 1715. kada je učenik Ivan Dedić Matin, dok je ujutro rano uz voštanicu čitao knjigu, zapalio spavaonicu, a potom se požar proširio i na ostale dijelove samostana.⁹ Postoji zapis odluke donesene 1. kolovoza 1724. na Visovcu o početku uspostave učilišta u Sinju, Makarskoj i Osijeku.¹⁰ Od tada sinjski franjevački samostan na učilište prima ne samo

7 Na prvoj stranici inkunabule piše: „Specdad ad Conventum Sancti Petri Rama“.

8 Vicko Kapitanović: *Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do austrijske reforme školstva*, 4.

9 Arhiv Franjevačkoga samostana u Sinju, rkp. 10, P. Filipović, Pismosaranište, f. 5 r-v: „Godine 1715. u jutro na mlado lito, u zdravu Mariu, izgori manastir, illiti kuchia svetoga Frane. Ovde chiu ti sve potanko kazat, jer sam i ja ondi ditetom od dvanajest godina bio“.

10 Vicko Kapitanović: *Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do austrijske reforme školstva*, 9.

buduće redovnike, nego i vanjske đake. Kada su 1854. otvorili prvu gimnaziju u Dalmaciji s hrvatskim nastavnim jezikom, otvorili su mladoj sinjskoj inteligenciji nove obzore i nove životne vidike. Poslije je ta gimnazija preimenovana u Franjevačku klasičnu gimnaziju s pravom javnosti koja je tada, kao i danas, obrazovni izbor za mnoge učenike diljem Cetinske krajine.

Franjevci su sakupljali u svoje privatne zbirke teološko-humanističku i pastoralno-homiletsku literaturu o čemu svjedoče do danas sačuvane knjige s potpisom ili bilješkama legendarnog junaka u bitki pod Sinjem 1715. fra Pavla Vučkovića koji je umro 1735. g. kao gvardijan sinjskog samostana.¹¹ Ostavio je svoju zbirku knjiga u kojoj su se našla djela iz onodobnog tiska: *Quadragesimale Leggia Serafina*, tiskano u Veneciji 1640., *Quaresimale secondo...*, Marlonea Carla Tommasea, Parma 1701., *Quaresimale*, Luigija Vada, tiskano u Veneciji 1714., *Prediche Miscellanee Per' Avvento*, Perugia 1673., Francesco Caro: *Avvento*, Venezia 1699., Antonio Veira: *La Rosa Mistica. Sermoni in lode di N. Signora*, Venezia 1698., Joannes Clericatus: *Erotermata Ecclesiastica*, Venetiis 1702., *Direttorio di' Superiori Regalazi et Ecclesiastici*, Venetia 1695. autora Mominga de Evangeliste, zatim djelo *Truzione al Sacerdote Novello par Dire la Santa Mesca*, autora Antonija Maiæ tiskano u Anconi 1720., *Le Vite de' Pontefici Bartolomea Platine*, tiskano u Veneciji 1715. i djela Marcella Ferdinanda Barina: *Secondo e Nuovo Quaresimale...*,¹² Venazia 1625. i *Nuovo leggendario...*,¹³ Venezia 1668. Bila je to uglavnom religiozna literatura homiletskog sadržaja

11 Fra Pavao Vučković, hrvatski rimokatolički svećenik iz reda franjevaca. Rođen je u Tomislavgradu, 18. listopada 1658., a preminuo u Sinju 7. siječnja 1735. Bio je vođa bijega ramskog, duvanjskog i livanjskog puka u Cetinsku krajinu 1687. godine. Turska vojska ga je 1698. uhitila i postao je zarobljenik paše Daltabana. Nakon povratka iz sužanjstva, kao sinjski gvardijan opet gradi samostan i crkvu koju su Turci ponovo srušili. Sudjelovao je u poznatoj obrani Sinja od turske vojske 1715. godine. Pokopan je u Sinju. Vrijedio je kao najsvjetliji lik ne samo u u Cetinskome kraju, u drugoj polovici 17. i prvoj polovici 18. stoljeća, nego i u Dalmaciji, pa i šire. U miru se zalagao za nacionalno, vjersko i moralno dobro svoga hrvatskog naroda, a u ratu se držao krilatice za 'Krst časni i slobodu zlatnu' [citirano: 2020-11-29]. Dostupno na <https://franjevci.info/nekrologij/o-fra-pavao-vu%C4%8Dkovi%C4%87>.

12 Na naslovnoj stranici piše: „Ad usum Fris Pauli Vuckovich de Dumno Ordinis s. P.N. Francisci de observantia“.

13 Na naslovnoj stranici ispisano je bosančicom: „O. fra Antun Marković iz Duvna i svetoga Petra od Rame 1676.“, te latinicom „Spactat s. Petri Rame ... Marovic di Domni (Duvno)“; i „Ad usum Fris Joannis Maglich a Livno et S. Petri Rame 1676.“

primjerena razdoblju korizme i došašća te s propovijedima aktualnima u tim razdobljima crkvene godine. Čitala se i literatura mističnog sadržaja, knjige o proroštvu, o životu crkvenih dostojanstvenika i o ekleziologiji. Knjige su uglavnom pisane na latinskom, a manji broj na talijanskom jeziku. Tiskane su najčešće u Veneciji, Parmi, Perugi i Anconi, što govori ne samo o snažnoj mletačkoj produkciji knjiga, već i o činjenici da su se knjige širile i uz priobalni dio Hrvatske i unutrašnjost Dalmacije te u Bosnu i Hercegovinu.

KNJIŽNIČNI INTERIJER I RASPORED KNJIŽNOG FONDA

Prostor u kojemu se pohranjivala knjižna građa te prostor namijenjen korisnicima i knjižničaru često su se mijenjali. Kako se povećavao knjižni fond, tako su vrijedni sakupljači, ujedno i popisivači građe mijenjali njezin raspored. Iz najstarijeg sačuvanog rasporeda knjižne građe saznajemo da je bila raspoređena na police u ormare. Nepoznati popisivač izradio je popis knjiga na tim policama koji je sačuvan u rukopisnoj građi knjižnice pod oznakom 56/6.¹⁴ Popis nam otkriva način organiziranja građe, tematiku i zastupljenost pojedinih područja.¹⁵ Ujedno je i odraz zanimanja i potreba franjevaca u njihovu pastoralno-teološkom radu i svjedočanstvo o njihovu humanističkom obrazovanju. Police su označene rimskim brojevima I – XXI, a naslovi tematskih područja pisani su latinskim jezikom. Na prvoj i drugoj polici nalazi se *Sacra scriptura interpretes*, ukupno 120 naslova. Na trećoj je polici *Theologia dogmatica*, 132 naslova. Na četvrtoj je polici (*JUS*) *et liturgia*, 145 naslova. Na petoj polici nalazi se *Biographica et scientiphica* s oko 90 naslova, a na šestoj polici *S. S. Pabres et Doctores Scolastici*, 206 naslova, s navedenim podtemama: *Observa* sa 8 naslova, *Item in opere synensis*, 46 naslova, *Continentur sequentia opusculae* sa 9 naslova. Na sedmoj je polici *Theologia moralis*, 155 naslova, na osmoj *Bibliotheca Concionatoria*, 104 naslova, a na devetoj i desetoj polici propovijedi, oko 130 naslova. Na jedanaestoj polici nalazi se 217 naslova s područja *Mysticae et asceticae*. Na dvanaestoj i četrnaestoj polici je tematsko područje *Bibliotheca Concionatoria* 1 i 2 s ukupno 324 naslova. Na petnaestoj i šesnaestoj je polici

14 56/6. *Popis knjiga manastirske knjižnice u Sinju*. Na naslovnom listu bilježnice s popisom nalazimo pečat *BIBLIOTHECA CONVENTUS SIGNII*. Nepoznati popisivač naveo je redni broj, ime autora, naslov djela, red u ormaru (polici), broj svezaka. Autori su navedeni abecednim redom.

15 Vidi: Aleksandar Stipčević: *Socijalna povijest knjige u Hrvata. I. Pravila očuvanju knjiga u knjižnicama*. Zagreb 2005., 296.

literatura s područja *Historiae* u zbiru od 168 naslova. Osamnaesta polica je razdijeljena na tri tematske podskupine: A) *Agiographica*, 41 naslov, B) *Apologetica*, 43 naslova i C) *Humaniora*, 46 naslova. Na policama broj sedamnaest i devetnaest je *Humaniora littera*, 166 naslova. Na dvadesetoj je polici *Corpus Bizantinorum* (ed. W. Bonnensis), 40 naslova, te na dvadesetprvoj polici nalazi se 13 naslova časopisa.

Knjige su bile smještene na prvom katu u sobi dugoj oko 18 metara, s manjim prostorom u kojemu je bila čitaonica s drvenim ormarima koji su i danas funkcionalni. Od 1965. spremišni prostor, dimenzija 25,20 x 3,60 m, postavljen je uz bok crkve. Na ulazu u knjižnicu nalazi se čitaonica 9,50 x 3,50 m, te zajedno sa spremištem čini oblik slova L. U spremištu su napravljene nove drvene police u koje su knjige složene po veličini (I-IV), a zasebno su složeni folijanti. Redosljed je na polici po načelu „*numerus currens*”. Popisane su prema sustavu UDK s razradom za pojedina područja. Čitaonica i spremište primjereno su osvijetljeni. Prozračnost prostorija relativno je dobra, kao i zaštita od svjetla i vlage. U čitaonici su smješteni posebni fondovi: inkunabule, *Croatia* (djela tiskana do 1850.), suvremena faksimilska izdanja hrvatskih knjiga, *Hrvatska enciklopedija*, zatim pet svezaka *Jugoslavenske enciklopedije*: ostali svesci dijelom su u spremištu knjižnice ili u redovničkim sobama ili u razgovaraonici, zatim bibliografije, izdanja JAZU i HAZU, Izvori za franjevačku povijest (L. Wadding), Izvori za hrvatsku povijest (*Theinera*, 2 sveska), rječnik srednjovjekovnog latinskog jezika i *Povijest Bizanta (Du Cange)*, svečani broj *Obzora (19.)*, *Album zaslužnih Hrvata 19. st.* (Zagreb, 1898.-1900.). U istom su prostoru knjige i separati franjevačkih pisaca Provincije Presvetoga Otkupitelja, te listovi što su ih izdavali ili ih još uvijek izdaju članovi iste Provincije. U nedostatku boljeg rješenja, u čitaonici je smješten i samostanski arhiv.

KNJIŽNI FOND

O bogatstvu fonda možemo govoriti s gledišta broja naslova, o umjetničkoj i intelektualnoj snazi pojedinih autora, o starosti izdanja, raznovrsnosti publikacija, bilo monografskih ili periodičkih (novina, glasnika, vjesnika, časopisa, zbornika, kalendara, letaka itd.), po tematici koju obrađuju i po vremenu u kojem su nastajala. Do 1998. smatralo se da knjižnični fond ima više od 40.000 knjiga i 375 naslova periodičkih publikacija. Nije moguće utvrditi ukupan broj svezaka jer je do sada, što popisano, što katalogizirano, tek 18.000 publikacija. Zbog

tijesnog prostora, veći broj publikacija odložen je u kutije i smješten na kat iznad knjižničnog spremišta. Ostatak neobrađenog fonda iziskuje dugotrajan i strpljiv rad. Budući da periodičke publikacije nisu katalogizirane po važećim kataloškim pravilima ISBD(S)-a, onda je točnije reći kako se radi tek o popisu fonda periodike. Oformljena su dva kataloga: abecedni i stručni. U stručnom katalogu građa je klasificirana prema UDK-shemi. Prvenstveno je obrađena građa koja je potrebna redovničkoj službi, dakle: teološka, povijesna, humanistička klasična literatura, ali i arheološka i numizmatička. Knjižnica posjeduje zanimljivu zbirku inkunabula, bogat fond *Croatike*, fondove inozemnih i domaćih periodičkih publikacija, fond rukopisne građe, glazbeni fond i fond građe o Sinju i Vrliki. Postoji zaseban fond o arheološkim temama kojega je knjižničar pok. fra Josip Ante Soldo smjestio u Franjevački arheološki muzej u krugu samostana. Doista nije moguće prikazati svu raznovrsnost građe u fondovima onako kako ona to svojim opsegom zaslužuje.

FOND INKUNABULA

Crkva je tradicionalno prema kulturnim dobrima njegovala afirmativni odnos. U teškim vremenima i zapuštenim sredinama, crkveni su ljudi, kao rijetke pismene i obrazovane osobe, znali cijeniti i prikupljati baštinsku građu. Generacije svećenika su se smjenjivale, a nad crkvenim kulturnim blagom bio je osiguran kontinuitet čuvanja, što se za laička sabirališta knjige ne može uvijek tvrditi. Ponavljajuće naredbe crkvenih vlasti, propisi i regule franjevačkoga i drugih crkvenih redova, o strogoj zabrani otuđivanja crkvene imovine i ograničenoj uporabi toga blaga bili su doista najučinkovitija mjera osiguranja stoljetnog integriteta crkvenih zbirki. Među najvrednijim knjižnim nasljeđem crkvenih institucija na prvom mjestu ističu se zbirke starih knjiga tiskanih u 15. st. tj. inkunabule. U kulturnoj baštini, umjetničkoj i naučnoj koju su nam nanijeli minuli vijekovi, tiskarski proizvodi iz 15. stoljeća zauzimaju značajno i časno mjesto „*jer ti tiskarski proizvodi u stvari vječiti su svjedoci, a poneki i pravi spomenici našega kulturnog života, njegove prosvjetne i naučne razine na izmaku našega srednjega vijeka*“.¹⁶ U strukturi štampanih knjiga 15. st. ogleda se ne samo duhovni interes obrazovana čovjeka toga doba, nego i njegova proizvodna i kupovna moć. Najobrazovaniji društveni sloj 15. st., a to su zasigurno bili članovi crkvene or-

16 Prema Josip Badalić: *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb 1952., 1.

ganizacije, najveći je sabiratelj i korisnik pisane riječi. Iz spisa Šime Urlića,¹⁷ koji se čuvaju u knjižnici Franjevačkog samostana u Sinju, saznajemo podatak da je dr. Goldschmidt, stručnjak za inkunabule, po nalogu *Ministarstva prosvjete* iz Beča trebao zajedno s formiranom komisijom sastaviti zajednički katalog svih inkunabula što se nalaze u knjižnicama diljem tadašnjih austrijskih pokrajina. Goldschmidt je pregledao 49 knjižnica po Dalmaciji i popisao inkunabule. Rezultate toga istraživanja objavio je 1916. g. u berlinskom časopisu *Zentrblatt für das bibliothek* pod naslovom „Inkunabul-Reisen in Oesterreich I. Dalmatien“¹⁸ i naveo dvije inkunabule iz Knjižnice franjevačkog samostana u Sinju. Profesor Josip Badalić godine 1952. opisao je 8 inkunabula. Jednu je pogrešno identificirao, a šest drugih opće nije registrirao. Prigodom svojih reambulacija nalazišta inkunabula u Dalmaciji 1964. i 1998., profesor Šime Jurić 1998. identificirao je i 14. inkunabulu u sinjskom samostanu. Svi utvrđeni tiskopisi potječu iz Italije i rad su uglednih talijanskih majstora tiskarstva. Sedam ih je tiskano u Veneciji, šest u Rimu i jedna u Bologni. Sudeći prema Generalnom talijanskom indeksu (IGI), katalogima i popisima najvećih svjetskih europskih i američkih biblioteka, koji rijetko bilježe primjerke naših inkunabula, sinjske inkunabule spadaju među prave rijetkosti pa je stoga ova sinjska malena zbirka veoma zanimljiva, ne samo za nas, nego i za međunarodnu povijest tiskarstva.

Evo kratkog opisa tih primjeraka:

Ink.1./stara sign. 1920, I-III/ BIBLIA / Latina / , cum postillis Nicolai de Lyra.

PI-II. Venetiis, Franciscus Renner, /s.d./ 1482-1483. 2 Got.

Ink.2./st. sign. 1552./ BIBLIA / Latina / , cum Add. Francisci Moneliensis et Quinti Aemiliani. Venetiis, Joannes Herbort de Seligenstadt, prid. K. Nov. 1483. 2 Got.

Ink.3./st. sign. 121,3/ BOETHIUS – Opera /Ed.2./ Venetiis, Johannes et Gregorius de Gregoriis, /s.d./,10.II. 1497., 8. III. 1499. 2 Got.

Ink.4/st. sign.1142/ MARTIALIS, M. V. Epigramata cum comm. Dom. Calderini. Venetiis, Baptista de Torrtis, 15. VII. 1482. 2 Rom. Et Gr.¹⁹

17 Spisi Šime Urlića. Bilješke o nekim bibliotekama u Dalmaciji. Opis knjižnica Provincije Presv. Otkupitelja. [Fasc. XIII, br. 1], rukopis u knjižnici Franjevačkog samostana u Sinju.

18 Na osnovi te radnje, usmenih i pismenih obavijesti dr. Goldschmidta, don Frane Bulić 1919. sastavio je članak u *Bullettino di archeologia e storia Dalmata* i na neki ga način dopunio.

19 Fra Stjepan Zlatović 1882. piše jedan list fra Ivanu Markoviću. Taj je zalijepljen u inkunabuli i glasi: „... Evo sam našao Marcijala slučajno, u dućanu, i oteo ga da biber u njega ne zamotava. Može biti znamenit stoga što je od prve štampe 1482. i radi tumača.

Ink. 5./ st. sign.1976/ DUNS SCOTUS, Johannes. Quaestiones in Quattuor libros Sententiarum. P.II. Venetiis, Johannes Herbort pro Johanne de Colonia, Niccolao Jenson et soc., 22. XI. 1481. 4 Got.

Ink. 6./ St. sign. 743/ BENEDICTUS de NURSIA. De conservatione sanitatis. /Romae, St. Planck, ca 1485./ 4 Got.

Privezi:

Ink.7./st. sign.743 Priv.1/ HYPOCRATES. De natura hominis et alia opuscula. /Romae, G. Herolt, ca 1482. 4 Rom.

Ink.8./ st. sign. 743 Priv. 2./ JOHANNES CRISOSTOMUS. Opuscula /Romae, Z. Gallus, ca 1482. Ca 1477-78./ 8 Rom.

Ink. 9./ st. sign.743 Priv. 3/ CAROSIN, GUILIELMUS. Obsidionis Rhodiae urbis descriptio. /Romae, E. Silber, ca 1482./ 4 Rom.

Ink.10./ st. sign. 1109./ HOMILIARUM / Homiliae diversorum auctorum. Ed. P. Diaconus/. Venetiis,/B. de Choris et de Luere,/ 25.I. 1491. 4 Rom.

Privez:

(... Ordo missae. Romae, Per S. Gulliereti, 1509./Nije ink./)

Ink 11./ st. sign. 1111./ LAPIDE, JOHANNES de. Resolutorium dubiorum circa celebrationem missarum. /Romae, J. Besicken, ca 1495./ 4 Got.

Ink.12./ st. sign. 1112./ DEFECTUS in missa occurrentes /Romae, J. Besicken, ca 1495./ 4 Got.

Ink. 13./ st. sign. bis./ HUGO de SANCTO CARO. Expositio missae seu speculum ecclesiae. /Romae, S. Planck, ca 1485./ 4 Got.

Ink.14. / st. sign. 1043./ SILVESTER de PRIERIO MAZOLINI. Della scala del sancto amore.

Bononiae, B. Hectoris, IDI / i.e. 1499 .?, 1500.?, 1501.? / (Privez odsprijeda/ Vita e conversatione sancta del beato Jacopo. Bologna, G.A. delli Benedic-ti, 1501./ nije ink.)

Ova malena zbirka inkunabula organski je vezana, osobito Biblije, sa životom franjevačke zajednice u Sinju. Bila je operativni instrumentarij u stvaralačkoj kulturi svoga doba i svoje sredine. Zlatovićevo 'spašavanje' inkunabule u čije listove sinjski trgovac umata biber, indikator je za tadašnju sinj-

---

Ja ti ga šaljem na dar. Ako ne znaš što od njega, stavi ga u biblioteku jer je egzenplar koji zaslužuje mjesto u svakoj biblioteci. Na ... I... 1882. Tvoj fra Stipan Zlatović.“

sku, većim dijelom neobrazovanu sredinu. Profesor Šime Jurić, dugogodišnji voditelj Trezora zbirke rijetke i stare građe Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, prigodom moga proučavanja Franjevačke knjižnice 1998. poslao mi je pismo i opis 14. inkunabule potičući me da se ovaj uradak koji je zapravo dio mog završnog diplomskog rada na Knjižničarstvu objavi. U prigodi 150. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije u Sinju (2004.) napisao je članak o zbirci inkunabula u knjižnici franjevačkog samostana u Sinju i detaljno ih opisao.²⁰

ZBIRKA CROATICA (TISKANA DO 1850.)

Sadrži knjige hrvatskih autora tiskane do 1850. godine, pisane uglavnom na hrvatskom jeziku. Broji tek oko tristotinjak katalogiziranih naslova i privlači pozornost zbog tematske raznovrsnosti. Zbirka pruža uvid u intelektualni interes, duhovnu, religioznu i umjetničku snagu hrvatskog misaonog bića od 16. pa do kraja prve polovice 19. stoljeća. Na prvom mjestu ističe se pobožno djelo oca hrvatske književnosti Marka Marulića *De Humilitate et Gloria Christi*, tiskano u Veneciji 1519., koje je knjižnici darovao fra Metod Radić 1894. godine. *Divkoviće Beside svrhu ... evangelia nediljnih priko svega godišta ...* dao je, kako sam piše „ponoviti štampu budući pomanjkala” Sinjanin don Ivan Filipović Grčić i tiskao ih je bosančicom 1704. u Mlecima, posvetivši djelo splitskome biskupu Stjepanu Cosmiju. Važno je djelo Sinjanina Petra Bogdana *Cuneus prophetarum de Christi Salvatore Mundi et eius evangelica veritate*, tiskano u Padovi 1685. U njemu su sastavci i ditirambi na latinskom, hrvatskom i albanskom jeziku barskoga nadbiskupa Andrije Zmajevića, Pavla Rittetra Vitezovića, plemića Dalmatinca Matije Tomassea, Luke Bogdana i drugih. Knjižnica čuva i pjesnička djela Kninjanina fra Petra Kneževića.

Hrvatski prosvjetitelj, Sinjanin Ivan Lovrić napisao je *Osservazioni di Giovanni Lovrich sopra diveersi pezzi del Viaggio in Dalmazia del signor abate Alberto Fortis, coll'aggiunta della vita di Socivizca* i tiskao ga u Veneciji 1776. U njemu je kritizirao mletačko upravljanje Dalmacijom. Neizostavna su djela prosvjeti-

20 Šime Jurić: „Inkunabule u Knjižnici Franjevačkog samostana u Sinju“, *Franjevačka klasična gimnazija u Sinju: 1838.-1998., 1854.-2004.: radovi sa Znanstvenog skupa „150. obljetnica Franjevačke klasične gimnazije u Sinju s osvrtom na ostalo školstvo u Cetinskoj krajini“*, održanog 1989., prošireno izdanje 2004. u prigodi 150. obljetnice javnosti gimnazije / glavni urednik Josip Grbac. Split: Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, Sinj: Franjevačka klasična gimnazija u Sinju, 2004., 489-501.

telja fra Andrije Kačića Miošića, kao npr.: *Descriptio soluta et ritmyca regum...*, tiskano u Budimu 1764., te *Elementa peropathetica juxta mentem subtilissimi doctoris Joannis Duns Scotti*, Mleci 1752. godine. Tu je i naša prva pučka povjesnica *Korablizu pisma svetoga i svih vikovah svita dogiajih poglavutih u dva poglavlja razdigliena*, Mleci, 1760.²¹ Čuva se i primjerak *Šibenskog statuta*, tiskanog u Veneciji 1608., čiji je tekst rukopisa redigirao ugledni Šibenčanin Frane Divinić i tiskao ga nakon cenzure mletačkog Vijeća desetorice. Začetnik hrvatske kritičke historiografije Ivan Lučić napisao je veoma vrijedno djelo *De Regno Dalmate et Croatiae libri sex*, a Lučićev prijatelj Nizozemac Joan Bleau tiskao ga je 1666. u Amsterdamu s brojnim propustima i pogreškama, izostavivši povijesno-zemljopisne karte i rodoslovlja. S područja leksikografije ističe se djelo isusovca Joakima Mikalje *Blago jezika slovinskoga ili slovník u komu izgovaraju se rieči slovinske, latinski i diacki*, prvi poznati rječnik hrvatskoga jezika. Tiskan je u Loretu 1649., a dovršen u Anconi 1651. g. Ovaj primjerak u sinjskoj knjižnici, uz fond od 25.000 riječi, sadrži još i pravopis i slovnice. U Rječniku latinskoga jezika *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples...* Andrije Jambrešića riječi su protumačene hrvatski (kajkavski), njemački i mađarski. Jambrešić ga je vjerojatno napisao i tiskao 1742. u Zagrebu kao protutežu Belostenčevu rječniku. U jezikoslovlju se ističu još i trojezični rječnik *Lexicon Latino-Italico-Illyricum...*, tiskan 1801. u Budimu, prvi hrvatski enciklopedijski rječnik *Rjecsosloxje...*, tiskan u Dubrovniku 1806., koji sadrži 80.000 leksičkih jedinica, te Stullijevo djelo *Vocabolario Italiano-Illyrico-Latino*, tiskano u Dubrovniku 1810. g. s potporom maršala Marmonta.

Fra Lovro Šitović objavio je u Veneciji 1742. djelo *Gramatica Latino-Illyrica ex Emanuelis...* Knjižnica čuva 3. izdanje, tiskano 1780. u Veneciji. Fra Toma Babić (1680. – 1750.) tiskao je u Veneciji *Gramaticae Institutio pro Tironibus Illyricu(i)s*, koje knjižnica posjeduje kao i djelo fra Josipa Jurina *Slovkigna slavnnoj slovinskoj mladosti diackim illyrickim i talijanskim izgovorom napravljena s naukom i trudom...*, tiskano 1793. u Mlecima. Domaći jezikoslovac Dubrovčanin Francesco Marija u dubrovačkoj tiskari Martechini tiska knjigu *Gramatica dalla lingua*. Prirodnoznanstveno je djelo *Aritmetika u slavni jezik illiricki*

21 Na naslovnoj stranici piše: „Ova je knjiga bila u kući Marka Bogdana Filipova u Glavicama. Marko darovao ocu fra Šimunu Jelinčiću, a fra Šimun predade je meni da se čuva. Sinj, 24. nov. 1926. fra Karlo Eterović“.

sastavljena fra Mate Zoričića, udžbenik pisan iliričkim (hrvatskim) jezikom, objavljen 1746. g. u Jakinu. Filozof i matematičar Ruđer Bošković objavio je u Pataviji 1783. svoja sveučilišna predavanja pod naslovom *Elementa geometriae* koja knjižnica posjeduje kao i djelo znamenitog teologa i filozofa Andrije Doročića *Philosophicum specimen...* tiskano 1795. u Veneciji.

Brojna su djela franjevac, među kojima se ističu: *Storia civile ed ecclesiaszica della Dalmazia, Croazia e Bosna in libri dodici compediata alla gloriosissima, veneta illirica nazione* (1775.), djelo fra Gašpara Vinjalića (1707. – 1781.), *De Regno Bosniae jusque interitu naratio historica* (1781.) fra Luke Vladimirovića; djela s područja crkvenog prava Makaranina Josipa Ivana Lučića Pavlovića, te kršćanske doktrine i pučkih pobožnosti *Epitome Vetustaium Bosniensi Provinciae* fra Filipa Laštrića, tiskano 1776. u Anconi. Bosančicom je napisano djelo Krste Pejkića *Zrcalo istine med carkve istočne i zapadne...*, Mleci 1716., *Poszel apostolski vu naveku...* bogoslovnog pisca Jurja Muliha, tiskano 1742. u Zagrebu. Dva djelašca *Životi blaženih divica* i *Život Margarite blažene divice*, kćeri ugarsko-hrvatskog kralja Bele, *sestrenice reda sv. Dominika*, kako naglašava autor Ivan Tomko Mrnavić (1579. – 1639.), „*prinešena iz vlaškoga u hrvatski jezik*”, tiskana su u Mlecima 1613. kod tiskara Marka Albertovića. Djela su sačuvana sa znatnim oštećenjima.

Vrijedna naše pozornosti svakako su djela: *Officium proprium s. Hieronymi*, tiskan u Veneciji 1745., te *Ritual rimski*, tiskan u Mlecima 1827. po naredbi pape Pavla V., djelo namijenjeno župnicima za podjelu sakramenata. Sinjanin Angelo della Costa objavio je *Zakon czarkovni sloxen i upravglien za naucziene i prosvitgliene redovnikov hrvatskoga naroda*, u 2 dijela, tiskan 1778. u Mlecima i *Sacri panaegirico...* tiskan 1780. u Veneciji. Rezultat prevoditeljskog mara jesu *Piesni liričke* Quinta Horacija Flaka, rad Jurja Hidže (1752. – 1883.), izdan u Dubrovniku potporom tiskara Martekinija. U ovom fondu brojna su djela dubrovačkih pisaca iz 17. i 18. stoljeća, a objavljujvana ponovo početkom 19. st. u razdoblju zahuktavanja Hrvatskog narodnog preporoda. Knjižnica čuva mnoga djela hrvatskih preporodnih pisaca kao npr. Dimitrija Demetra, Petra Preradovića, Ivana Kukuljevića Sakcinskog i inih.

PREGLED VAŽNIJIH NASLOVA U PERIODU OD 16. DO KRAJA 19. STOLJEĆA

U pregledu se nastoji izdvojiti one naslove i one autore koji bi, prema mojoj skromnoj prosudbi, mogli biti reprezentativni pokazatelji bogatstva i

raznovrsnosti knjižnog fonda u razdoblju od 16. do 19. stoljeća. Publikacije koje su ovdje izložene možda su više zanimljive nego li sadržajne, ali svakako su vrijedne pozornosti i u nekom vidu jesu mali rariteti ove knjižnice. One na svojevrsan način očituju europski spektar duhovnog stvaralaštva koji se marom ljubitelja pisane riječi franjevaca i bibliotekara približio maloj sredini kao što je Sinj.²²

KNJIGE TISKANE U 16. STOLJEĆU

Knjižnica posjeduje veći broj knjiga iz 16. stoljeća. Među njima su djelo Antonija de Fantisa: *Scriptum Joannis duns Scoti stubilissimi ordinis minorum...*, izdavača Jacoba de Bulgofranca, tiskano 1517., te znamenito djelo Tome Akvinskog *Suma contra gentiles*, Firenza, 1521.

U posjedu je knjižnice rijetka knjiga-udžbenik za bilježnike: *Lectura arctica artis notariatus domini Petri de Unsola, Boloniensis...*, tiskana 1538. u Lugduni; zatim pravne knjige s komentarima: *Sextus decretalium liber ae Gidii Perrini...*, Lugduna, 1559., djelo sv. Augustina D. Aurelii Augustini: *Hipponeensis*, tiskano u Lugduni 1560., djela klasične literature poput Platonovih, Aristotelovih, Plutarhovih, npr. Ptolomejev atlas: *Geographie universae tum ventris...*, Venetiis, 1596., Ciceronovo djelo *De officiis, Venetio*, 1551., kao i *Rituale romanum*, tiskan u Veneciji 1542. godine.

KNJIGE TISKANE U 17. STOLJEĆU

Uglavnom su bogoslovnog sadržaja, često ukrašene baroknim crtežima i uvezane u jednostavno obrađenu kožu. Hrbat knjige obično je rebrima podijeljen na nekoliko polja. Naslovne stranice nose obilje podataka, a njihovi veoma dugi naslovi upućuju na sadržaj knjige. Imena autora okićena su brojnim titulama.

S početka 17. st. jest primjerak *Rituale romanum*, Urbani VIII. pont., izdan na ilirskom jeziku, koji je Katolička crkva, pod uredničkom paskom Bartola Kašića (1575. – 1650.) i patronatom Sac. Congreg. De Propagandae Fide, tiskala u Rimu 1640. g., zatim opsežno djelo Charlesa Du Fresnea Du Cangea: *Glossariu ad scriptores mediae & infime graecitatis, in quo...*, Lugduni 1678. godine. Zatim djela rimskog kroničara Tita Livija, izdana u Parizu 1625. godine. Veoma je zanimljivo djelo A. Mathiolija na talijanskom jeziku: *Discorso*

²² Iz ovog poglavlja izostavljam mnoge naslove jer su spomenuti u ranijim poglavljima.

sopra descorida, posebno stoga što su uz crteže biljaka upisana njihova imena na hrvatskom jeziku. Prepričava se da je istu koristio i Bogoslav Šulek pišući svoju knjigu o hrvatskom nazivlju bilja. Prema bilješkama Šime Urlića, ta knjiga postoji i na Visovcu. Vrijedna je farmaceutska knjiga Antonija di Sgobbisa: *Nuovo et universale farmaceutico*, tiskana 1682. u Mlecima, numizmatičko djelo o rimskom novcu *Thesaurus numismatum...* Carola Patinija, tiskano u Mlecima 1683. godine.

KNJIGE TISKANE U 18. STOLJEĆU

Među najznačajnijima je povijesno djelo *Historia bizantina duplici comentario illustrata*, C. du Fresnea du Cangea, Venecija 1729.²³ Za proučavanje hrvatske povijesti i povijesti svih južnoslavenskih naroda značajno je djelo *Illirici sacri tomus primus /-octavus/* talijanskog isusovca Danielea Farlatija, Mleci 1751.-1819. Svih osam svezaka nabavio je fra Ivan Marković. Knjižnica posjeduje i djela iz povijesti Poljske: *Historia Polonicae* Ioannisa Dlugossija du Longina, tiskano u 3 sveska 1711. u Lipiseu. Zanimljivo je kao prvo povijesno djelo koje donosi priču o *Lehu i Mehu*.

O povijesti imperija govori djelo u 6 svezaka *Historia des Empererus* M. le Naina de Tillemonta, tiskano u Parizu 1738. godine. S područja filozofije jest opus Rogera Bacona, Mleci 1750. g. Knjižnica posjeduje Svetonijeva djela iz 1736. i Homerova tiskana u Padovi 1791., zatim djela baroknog pisca Torquata Tassa: *Laminta*, tiskano 1776. u Padovi, Desmaretsov *Atlas Encyclopedique...*, tiskan u Padovi 1789., pa vojnički priručnik Mathiasa Gioa i S. Chulemborgha *Esterzio militare regule universale dell'infanteria della serenissima republica di Venezia...*, Mleci, 1735., djelo *Biblija Sacra anatationibus...*, Bassarri, 1774. i *Kratko iztumačenje zapovidi regula sv. Frane*, Mleci, 1750., rječnik talijanskog jezika *Dizionario della favole per uso delle scuole d'Italia*, tiskan u Veneciji 1766. g.

23 *Historiu Byzantinu* franjevci su kupili 1900. g. za 25,25 franaka.

Knjižnica posjeduje i originalni letak, tiskan u Veneciji 1729., s pjesmom *Estortazione amorosa di un zelante dalmatino*, sinjskog franjevca Filipa Grabovca u kojoj kritizira odnarođivanje hrvatskih časnika u Italiji.²⁴

KNJIGE TISKANE DO KRAJA 19. STOLJEĆA

Osobito je važan izvor za hrvatsku povijest djelo *Vetera monumenta slavorum merid...* Augustina Theinera, tiskano u 2 sveska u Rimu 1863., zatim djelo značajno za crkvenu povijest *Annales Ecclesiastici deno excusi et ad nostra ... Caesirinusa S.R.E. Cardinala Baronii*, jedan tom tiskan 1864. godine. Kupio ga je fra Ivan Marković 1882. godine, kao i djelo *Series episcoporum ecclesiae catholicae Piersa Gamesa Bonifaciusa*, tiskano 1873. u Latisconeu. Marković je nabavio i *Regestu pontifiium romanorum* Philipusa Jaffea, vol. 1-2, Leipzig 1885. godine.

Za hrvatsku povijest zanimljivo je djelo Jana Kollara *Tabule Staroitalitti slavjanske*, tiskano u Beču 1853. Kao raritetni primjerak u knjižnici se čuva veoma zanimljiv herbarij *Phisotipia plantorum ausriacarum* autora Constantina von Ettlingshauera i Aliosa Pokornjya, tiskan u Beču 1853. Zanimljivost je toga petosveščanog folijanta u tome što su biljke utisnute u papir. Važno je i djelo fra Stjepana Zlatovića *Franovci države Presvetoga Otkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, tiskano u Zagrebu 1882. i *Besjeda na sedanstogodišnjicu Franje Asiškoga dne 4. listopada 1882.*, tiskana iste godine u Zadru.

PERIODIKA

Periodičke publikacije koje su izlazile ili još uvijek izlaze razdijeljene su u nekoliko fondova (bolje rečeno popisa): fond stare hrvatske periodike čija je posljednja godina mogućeg izlaska zaključena 1945. godinom, fond inozemnih izdanja, fond domaćih izdanja i fond periodičkih izdanja provincije Presv. Otkupitelja.

Fond stare hrvatske periodike s prestankom izlaženja do 1945. godine ima 87 naslova u oko 1165 svezaka. Većina godišta su kompletna, a sadržaj im je pretežito katoličkog ozračja. Najveći broj tih publikacija izlazio je u Zagrebu, Ljubljani, Rijeci, Sarajevu, Osijeku, a potom u Varaždinu, Dubrovniku, Splitu, Mariboru, Banjoj Luci, Hvaru, Pazinu, Šibeniku, Zadru i Krku. Zbog pre-

24 Poslije ju je prenaslovio u *Kolunela kneza Antuna Kumbata* i uvrstio u *Cvit razgovora*, djelo zbog kojega su ga mletačke vlasti zatočile. Umro je u zatočeništvu, ne dočekavši presudu.

glednosti, navest ću neke od tih brojnih naslova s fondom koji knjižnica ima, npr. *Jadranska vila* koja je izlazila u Omišu 1928. – 1935., šibenski *Katolik* 1930. – 1941., *Katolički tjednik* iz Sarajeva, 20 godišta, zagrebački *Katolički list* koji knjižnica posjeduje u fondu od god. 20 (1869) do god. 45 (1944), potom mostarsku *Kršćansku obitelj* od god. 3 (1902) do god. 27 (1944), *Glasnik sv. Josipa* (1873. – 1944.), nezaobilaznu zagrebačku *Luč* u 37 svezaka (1905. – 1941./42.), 12 godišta *Hrvatske straže* (1929. – 1941.), *Glasnik srca Isusova*, 54 godišta (1892. – 1945.), dubrovački časopis *Akvinac*, 5 godišta (1935. – 1941.), 54 godišta *Glasnika srca Isusova* (1892. – 1945.) i mnoge druge.

Posjeduje bogat fond inozemnih periodičkih izdanja. Prema zadnjem popisu, riječ je o 101 naslovu časopisa koji su se tiskali diljem Europe, a u knjižnicu pristizali raznim prijateljskim vezama, osobnim narudžbama redovnika, ponešto čak i donacijama. Te tiskovine uglavnom su na njemačkom, talijanskom, francuskom, poneki na engleskom jeziku. S obzirom na problematiku koju tretiraju, izdvojene su najznačajnije. Među časopisima s područja franjevačke spiritualnosti ističu se praški *Serafinski prapor* (1925. – 1940.), lublinski *Roczniki teologiczno kanoniczne*, 20 godišta (1949. – 1972.), rimski *Fraternitas* (1968. – 1979.), veći broj godišta *Acta ordinis fratrum* (1882. – 1986.). Nije zanemariv ni fond časopisa *Archivum Franciscanum historicum* (1908. – 1930.) i (1969. – 1983.). te naposljetku *Vita Francescana*.

Među časopisima koji tretiraju crkvenu problematiku izdvaja se milanski časopis *Vita e pensiero*, knjižnica posjeduje 24 godišta (1923. – 1943), (1958. – 1962.). Ima 3 godišta rimskog *Bessarionea* i 55 godišta *Civilite Cattolicae*. Vrijedan pozornosti je i praški slavistički časopis *Slavische rundschau*. Od znanstvenih časopisa posjeduje bogat fond časopisa *The National Geographic Magazin* koji izlazi u Washingtonu, te oko 12 godišta *Kosmosa* iz Stuttgarta. Bečki časopis *Osterreichische osthefte* donosio je dobre povijesne članke. Za kulturnu problematiku značajan je *Aveum*. U Samostansku knjižnicu redovito su pristizali časopisi religiozne tematike kao npr. milanski *Rivista Clero Italiano* i vatikanski *Euntes docete*. Knjižnica posjeduje veći broj svezaka milanskog i pariškog *Selezione dal reader digest* i asiškog časopisa *Rocca*. Fond periodičkih izdanja najbogatiji je dio fonda. Sadrži 175 različitih naslova, što listova, što glasnika, vjesnika, zbornika, časopisa, a najmanje novina.²⁵

25 Podatak o 175 naslova periodičkih publikacija još je iz 1998. godine. Od 1998. do 2021. fond je obogaćen znatnim brojem novotiskanih periodičkih publikacija.

Neke novine stradale su poslije Drugog svjetskog rata, a veći dio preostalih franjevci su ustupili pojedinim javnim knjižnicama kako bi mogle kompletirati svoje fondove. Tematika i područja kojima se bave raznovrsna su, prevladavaju katolički nauk i život Crkve. Među takvima se ističu: *Aksa*, *Bogoslovna smotra*, *Brat Franjo*, *Crkva u svijetu*, *Kana*, *Leopold Mandić*, *Mali koncil*, *Naša ognjišta*, mnogobrojni vjesnici raznih biskupija, kao npr. *List Biskupije splitsko-makarske*, čije brojeve knjižnica posjeduje od početka izlaženja 1906. pa do danas, kao i listove raznih crkvenih provincija. Posjeduje veći dio fonda gotovo svih časopisa čija mjesta izdanja gravitiraju ili jesu Split, Šibenik, Zadar i Makarska kao npr.: *Crkva u svijetu*, *Hrvatska riječ*, *Čakavska rič*, *Imotska krajina*, *Iskra* (Zadar), izdanja Historijskog arhiva u Splitu, izdanja Muzeja grada Splita, *Jadranska vila*, *Makarska revija*, *Marulić*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, zatim splitske novine kao npr. *Pučki list*, *Pučke novine* i *Pučka sloboda*.

S područja književnosti, jezikoslovlja, povijesti i povijesti umjetnosti ističe se gotovo cjelovit fond *Hrvatskoga kola*, i gotovo svih izdanja *Kola Matice hrvatske* (Zagreb), *Hrvatska obzorja* (Split), *Kaj*, *Forum*, *Mogućnosti* (Split), *Historijski pregled*, *Historijski zbornik*, *Jezik*, *Književnik* (Zagreb), *Naše starine* (Sarajevo), *Rad Matice srpske*, *Starohrvatska prosvjeta*, *Umjetnost riječi*, *Zadarska revija*, *Vrhbosne* i mnoga druga. Ovo bogatstvo periodike plod je intelektualne radoznalosti redovnika u gotovo svim društveno-humanističkim područjima, a prije svega u tematici religijske kulture, književnosti i ljubavi prema vlastitom jeziku i povijesti. Novija periodička izdanja nalaze se po sobama nastavnika Franjevačke klasične gimnazije ili u konverzacijskoj dvorani, i u posebnoj prostoriji koja je namijenjena privremenoj prezentaciji novijih časopisa i knjiga.

Periodička izdanja provincije Presvetog Otkupitelja također su brojna. Od starijih izdanja treba spomenuti *Novu reviju* koja se izdaje u Makarskoj, *Glasnik Gospe Sinjske* koji se izdaje u Sinju i homiletski list *Riječ Božja*. Nakon Drugog svjetskog rata, Provincija počinje izdavati svoj list *Vjesnik Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja*. Sedamdesetih godina pokreće zbornik *Kačić* u kojem uz crkveni život prezentira i vrednuje književni i umjetnički rad franjevačkih pisaca. Nekoliko godina poslije, pokreće liturgijski list *Služba Božja* i *Crkva u svijetu*. Osamdesetih godina započinje s izdavanjem župnih listova od kojih su među značajnijima *Sv. Nikola Tavelić*, *List postulare fra Ante Antić* (Zagreb) i *Fra Rafo Kalinić* koji je povremeno izlazio u Sinju pod uredničkom palicom fra Petra Bezine.

GLAZBENI FOND

Knjižnica nije bila bogata knjigama o glazbi, iako se među njezinim rukopisima nalaze kantuali fra Petra Kneževića, poznati po Misi na hrvatskom jeziku. Naši skladatelji su je više puta prerađivali. Proučavanju i glazbenoj analizi kantuala fra Petra Kneževića posvetila se muzikologinja dr. sci. Hana Breko-Kustura i objavila više znanstvenih i stručnih radova o glazbenom opusu fra Petra Kneževića.²⁶ Od starijih izdanja knjiga spomenimo knjige o glazbenom opusu fra Petra Kneževića, o glazbenoj teoriji i o gregorijanskom pjevanju.²⁷ Knjižnici je 1988. g. darovan glazbeni fond fra Anđelka Milanovića (1913. – 1990.).²⁸

Fond obiluje teoretskim djelima o gregorijanskom koralu, o općoj teoriji glazbe, odličnim radnjama o fugi, kontrapunktu, instrumentaciji, ali i mnogim skladbama i partiturama vrhunskih i običnih, crkvenih i svjetovnih, korskih i instrumentalnih djela, zatim biografijama glazbenika, instrumentalnim i vokalskim interpretima i brojnim časopisima. Ima kompletno izdanje časopisa za duhovnu glazbu *Sv. Cecilija* i Jaićev *Kantual*. Ovom je darovnicom glazbeni fond knjižnice dobio solidnu podlogu i poticaj da se nastavi s popunjavanjem. Darovnica je smještena u skladišnom muzejskom prostoru i još uvijek nije obrađena.

MANUSKRIPTI

Stoljećima se u samostanima sakupljala i pažljivo, uz tiskanu, čuvala i rukopisna građa koja je od najveće važnosti za povijest hrvatske pisane riječi i za kulturnu povijest općenito. O bogatstvu rukopisa znaju samo najupućeniji stručnjaci jer je veoma mali broj knjižnica koje su tiskale kataloge svoje rukopisne građe. Kao i svaki samostan, i sinjski posjeduje dosta rukopisne građe²⁹ s područja društveno-humanističkih i teoloških znanosti, dok je područje prirodnih znanosti manje zastupljeno, a na primijenjene se odnosi samo rukopis o pučkoj medicini tzv. „Ljekaruša”. Posjeduje građu o materijalnim i financijskim prihodima i rashodima od početka djelovanja samostana, podatke o

26 Hana Breko Kustura, Hrvojka Mihanović Salopek, Mirko Marić: *Fra Petar Knežević, Gospin pjesnik i glazbenik*. Sinj 2017.

27 Isto.

28 Anđelko Milanović (1913. – 1990.), franjevac, voditelj crkvenih zborova u Sinju i Splitu, profesor crkvene glazbe. Bio je predstojnik Instituta za crkvenu glazbu Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i dugogodišnji urednik časopisa za duhovnu glazbu *Sv. Cecilija*.

29 O rukopisima franjevačkog samostanskog arhiva u Sinju vidi: Petar Bezina: *Rukopisna baština franjevacca Provincije Presu. Otkupitelja*. Zagreb 1993., 119-175.

pojedinih redovnicima, samostanskoj upravi i Provinciji, o ekonomiji. Sve je to dragocjeno blago za ekonomsku i društvenu povijest sinjskog kraja.

Rukopisna građa razvrstana je, točnije rečeno, popisana, u 111 fascikala. Sastav rukopisne građe iziskivao je dva načina popisivanja. Ondje gdje je to bilo moguće stavljena je autorska odrednica, a gdje autorstvo nije utvrđeno ili naznačeno, naslovna. Veoma često pojedini fascikli sadrže popise rukopisne građe pojedinih svećenika, a onda se rednim brojevima slažu naslovi. Autor popisa fra Josip Ante Soldo nastojao je gdje je to bilo moguće identificirati autora rukopisa i naslov, potom broj listova, jezik i pismo teksta.³⁰ Građu s njegova popisa uvjetno bismo mogli podijeliti na skupinu latinskih rukopisa (prvenstveno filozofskog, teološkog i u manjem opsegu prirodoznanstvenog sadržaja čija je namjena uglavnom didaktička), hrvatskih rukopisa (s područja književnosti, umjetnosti, povijesti i ekonomije) i rukopise na ostalim jezicima, tj. talijanskom, manji broj na njemačkom, grčkom³¹ i staroslavenskom jeziku.³² Rukopisi su uglavnom pisani latinicom. Veoma su vrijedni oni pisani bosančicom, bilo kao kratki zapisi uz tekst ili sami tekstovi.

Od teoloških rukopisa najbrojniji su o propovjedništvu (govorništvu)³³ na hrvatskom jeziku fra Jerolima Filipovića i fra Josipa Marije Glun(m)čevića, skripta iz dogmatike (18. st.), moralke i bogoslovlja (18. i 19. st.), skripta o sakramentima na latinskom jeziku. Od filozofskih rukopisa, to su uglavnom skripta iz filozofije na latinskom jeziku prema Dunsu Scotu iz 18. st., skripta iz filozofije i fizike iz 17. st. pisana latinskim jezikom, te skripta iz logike napisana u 1. polovici 18. st. na latinskom jeziku. Zanimljivo je djelo *Skala po kojoj se idye v raj nebeski*, pisano hrvatskim jezikom na 311 listova. Sastavio ga je pop Juraj Svemić iz *Jezeri dicežije šibenske*. Spis o računanju vremena (Fasc. I. br. 4), 6 listova, jezik hrvatski i talijanski, pisan je bosančicom i latinicom.

30 Fra Josip Ante Soldo preminuo je 2005. g.

31 Doktorska dizertacija fra Stanka Petrova: *Der dialogos lakians in seniem Verhaltnis zu Platon – ein Beitrag zur Theorie des Lukianuschen Dialogos*, Freiburg, 1917. List. 100, jezik njem. i grč. [Fasc. LXV., br. 10].

32 „Mučenikoslovje rimsko je preneseno od latinskoga v staroslavenski jezik za porabu tretago čina sv. O. N. Frančiska v Istri i Dalmaciji”; Zadar 3. augusta 1910. Knjižnici darovao Šime Urlič, a njemu Ćiril Studenčić. List. 113, vel. 33x20, 8, kart. uvez, ciklostil, jezik staroslavenski. [Fasc. XXVII., br.3]

33 U 18. i 19. st. propovjedništvo spada u područje teoloških znanosti.

Zanimljiv je rukopis na latinskom jeziku, kratka instrukcija za ispovijedanje i ekskomunikacije: *Brevissima instructio tum examinandorum tum confessariorum ex doctrina patris Ledesmae societatis iesv. Valde utilis* (drugom rukom: ... ad usum fratrum Minorum contus Signensis). Na listu 104: *Sequitur tractus de excommunicatione in coi ex doctrina P. Avgustini societatis Iesv.* Jakov Ledesma (1519. – 1575.) naučavao je u Rimu i napisao nekoliko bogoslovnih djela. Na prednjoj strani piše: 1631. Adi 24.d. Aple. *Laborra leus quasi doi parte la entrada* ... Rukopis je vjerojatno iz 16. ili 17. st. i pripadao je Martinu Iveliću, kako se da iščitati na str. 104. (Fasc. VI., br. 7).

Važan je rukopis *Opis Kandijskoga rata*, rad fra Gašpara Vinjalića, prijepis iz *Compendio* ... fra Gašpara Vinjalića, u prijevodu P. Karlića, pisan hrvatskim i talijanskim jezikom u tri bilježnice (Fasc. XIV., br. 3). Prijepis dijela neobjavljene Vinjalićeve povijesti *Compendio istorico e cronologico delle cose piu memorabili* ... nalazi se u spisima Šime Urlića (Fasc. XIII., br. 5). Vinjalićev *Kratki povijesni i kronološki pregled zbivanja koja su se dogodila Slavenima u Dalmaciji, Hrvatskoj i Bosni 1514.-1769.*, u nakladi Književnog kruga Split, predstavljen je u Zavodu za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu 28. rujna 2010.

Postoji znatan broj rukopisa koji su važni za povijest Sinja i Cetinske krajine. Među njima se ističe Glun(m)čevićev rukopis *Uspomene* pisane na talijanskom jeziku, tekst o sinjskom samostanu i prihodima župnika (Fasc. VIII.). Glun(m)čevićev *Dnevnik* pisan je u periodu 1795. – 1806. g. na talijanskom jeziku (Fasc. IX.), *Opisi dolaska franjevaca u Sinj* (Fasc. XXI., br. 38) pisani su na latinskom jeziku. *Opis spomenika nadenih na Gardunu (Tillurium)* napisan je hrvatskim jezikom (Fasc. XXVIII., br. 6). Tu su i Odlični franovci Provincije Presvetog Otkupitelja u Dalmaciji heroji-vitezovi na obrani vjere i domovine za turskih navala – „*morientes pro aris et focis*” (Fasc. XXIX., br. 5, *Spisi fra Petra Bačića*), „*Povijest Županije Cetine – Sinja i Franovačkog staroga samostana sa Gospinom crkvom od 1210.-1510.*” na hrvatskom jeziku (Fasc. XXIX., br. 10), *Sinjska redovnička obitola god. 1865.*, radnja o ulozi franjevaca u Sinju u hrvatskom narodnom preporodu i borbi za gimnaziju, pisana hrvatskim jezikom (Fasc. LIX., br. 11), zatim *Dnevnik* fra Mije Kotaraša (Fasc. LVII.) iz kojega se može štošta doznati o povijesnim i političkim prilikama prve trećine 20. st. u Sinju, i veoma važan spis o bombardiranju svetišta s fotografijama koji se nalazi pod naslovom: *Nad ruševinama Gospina svetišta* (Fasc. LXIV., br. 10).

S područja bibliotekarstva značajan je rukopis Šime Urlića *Bilješke o nekim knjižnicama u Dalmaciji. Opis knjižnica Provincije Presv. Otkupitelja*, nastao oko 1923. godine (Fasc. XIII, br. 1). U njemu su opisane samostanske knjižnice u Kninu, Visovcu, Sinju, knjižnica Sv. Lovre u Šibeniku i knjižnica Sv. Križa u Živogošću. Postoje rukopisi *Popis knjiga manastirske knjižnice u Sinju na 52 lista* (Fasc. LVI., br. 6) i *Popis knjiga Franjevačke klasične gimnazije tabularnim redom* koji je napravio fra Ante K. Matas (Fasc. XL., br. 2). Knjižnica čuva rukopis Šime Urlića *Školstvo u Dalmaciji*, u 7 bilježnica (Fasc. XIII., br. 3). O arhivistici čuva se znatan broj rukopisa kao npr. u spisima Petra Karlića opis arhiva u Dalmaciji pod naslovom *Atti relativi al Governo ex Veneto presso diversi uffici amminastritivi della Dalmazia e breve descrizione degli archivi della Dalmazia* te *Descrizione dell'Archivo e Biblioteca dell'i. R. Lougotenza Dalmata di Zara*, kao i *Opis Arhiva Sv. Krševana u Zadru*, autora arheologa don Mate Klarića (Fasc. XLIV., br. 5). Značajna je i njegova *Korespodencija* (1928. – 1961.) zajedno s osobnim spisima (Fasc. XLIII.). Čuva se znatan broj rukopisa talijanskih pjesama (Fasc. XV.). Tu se nalaze: *Zbirka talijanskih pjesama 19. st.*, *Zbirka šaljivih pjesma*, *Prigodne pjesme iz Korčule*, *Talijanske pjesme iz Zadra*, *Talijanske pjesme iz Šibenika*, *Talijanske pjesme iz Trogira i Splita* i *Zbirka talijanskih pjesama iz Kaštel Novoga*. Knjižnica čuva i latinske pjesme isusovca i vrsnoga latinista, prevoditelja *Ilijade* i *Odiseje* Rajmunda Kunića (1719. – 1794.). Spis je vjerojatno prijepis izvornika, a darovala ga je knjižnici gđa Carević iz Dubrovnika. Vrijedno je rukopisno djelo *Hrvatska religiozna poezija novijega doba* fra Gašpara Bujasa³⁴ (Fasc. XXXIV.). U 9 fascikla nalaze se rukopisi dugogodišnjeg knjižničara ove knjižnice fra Stanka Petrova (Fasc. LXI.- LXIX.). Veći je dio njegovih radova objavljen.

Postoje rukopisi narodne poezije u 6 bilježnica, kao npr. *Zbirka hrvatskih junačkih pjesama iz Sinjske krajine*, rad Fra Jerka Šetke (Fasc. LXXV., br. 1), *Nova pjesmarica – junačke narodne pjesme iz Imotske krajine*, rad fra Silvestra Kutleše (Fasc. LXXXI.), materijali triju tiskanih zbirki pjesama (Fasc. LXXXII.) i *Narodne pjesme* (Fasc. XV.), oba rukopisa fra Stjepana Grčića. Među njegovim spisima nalazi se komedija *Dujo Manzan i Mate Manistra*. Za pozornicu je preuredio Petar Marković, a bez nje je i danas nezamisliv repertoar Sinjskog pučkog kazališta. Od rukopisne književne građe čuvaju se *Novele*

34 Tiskan je veći dio rukopisa fra Gašpara Bujasa koji se čuvaju u knjižnici Franjevačkog samostana u Sinju.

fra Luje Plepela (Fasc. XXVII), roman *Tvrđac* fra Vjeke Vrčića (Fasc. XLII., br. 6), *Putopisna proza* Karla Bačića o zajedničkom putovanju s don Mijom Pavlinovićem 1874. (Fasc. XXIX). Taj putopis obradio je fra Karlo Kosor. Fra Karlo Eterović ostavio je zanimljiv spis *Materijal iz vremena versajskog mira (1918.-1919.)* u kojem piše o mirovnoj konferenciji kojoj je nazočio uz don Franu Bulića kao predstavnik dalmatinskog svećenstva.

Dosta rukopisa posvećeno je jezikoslovlju. Najznačajnima čine mi se rukopisi (Fasc. XXIX., br. 10): *Latinsko-talijanska gramatika*, djelo fra Gašpara Vinjalića koje je prepisao fra Frano Buljan 1809. g. i na kraju kojega su dodane *Bilješke o zemljopisu Dalmacije (str. 281-294) i indeks imena osoba važnih za povijest (str. 295-327)*, ukupno 327 stranica (Fasc. I., br. 2). Među spisima fra Leona Bošnjaka nalazi se skripta A. Mayera *Latinska historička gramatika* (Fasc. LXXVIII., br. 4-7). Čuva se i prijepis korespondencije Makaranina Stjepana Ivičevića na oko 250 listova i njegova *Gramatik der Pangraphie* na 45 listova, napisana na njemačkom jeziku.

VELIKA SINJSKA LJEKARUŠA

Posebnu pozornost zaokuplja tzv. *Velika sinjska ljekaruša*, kao jedan od dokaza egzistiranja pučke medicine u Dalmaciji i nakon što su sredinom 19. stoljeća u Dalmaciju došli mletački liječnici s padovanskim diplomama. Njihove su usluge koristili jedino imućniji slojevi, a siromašniji (Morlaci) dobro vino i rakiju smatrali su univerzalnim lijekom. U pučkoj terapiji obično se isprepleću magijsko i spekulativno, kao odraz neznanja ili nemoći, s iskustvenim i racionalnim. Ljekaruše su zbornici pučke medicine koji spajaju znanje stečeno iz knjiga i pučku tradiciju prenošenu s koljena na koljeno, najčešće zapisanu rukom svećenika i tako ih sačuvali do naših dana. Rukopis *Sinjske ljekaruše* je na 203 lista vel. 13,6 x 9 cm. Uvezan je u oštećenu pergamenu. *Ljekaruša* je pisana bosančicom i hrvatskim jezikom (Fasc. XLIX., br. 2). Latiničnu transkripciju rukopisa *Ljekaruše* učinio je fra Stanko Petrov u periodu od 1942./1943. – 1946. godine. Sačuvani rukopis *Sinjske ljekaruše* nastao je vjerojatno oko 1750. g. sa starijega predloška pisanog na talijanskom jeziku. Iz predloška rukopisa Petrovljeve transkripcije saznajemo da je *Ljekarušu* šk. god. 1920./21. na njegov nagovor donio sjemeništarc Jure Mladina iz sela Budimiri (Općina Trilj). *Ljekaruša* je primitivno uvezana u janječju kožicu, tzv. „bekinu”. Listovi joj sačinjavaju deblje snopiće koji su debelom svinutom

mjedenom žicom spojeni na tri mjesta za korice. Izgubljeno je oko 110 listova. Početno stranice nisu bile pagirane, a poslije ih je netko paginirao brojkama bosančice.

Cijela *Ljekaruša*, brojeći i izgubljene listove, prema mišljenju fra Stanka Petrova, imala je 586 stranica. Stoga joj on daje ime *Velika sinjska ljekaruša*. Nije sinjska po nastanku nego po mjestu čuvanja. Unutar rukopisa, kako piše Petrov, jasno se raspoznaju tri ruke, što je njemu pokazatelj da *Ljekaruša* nije izvorni autograf nego prijepis prijevoda. Logičnije je da su je tri ruke prepisivale nego da su to zajedno činila tri prevoditelja. Pisana je ptičjim perom i domaćim crnilom. Znakovi interpunkcije nisu zabilježeni, a svaka je riječ od druge rastavljena točkom u sredini visine slova. Jezik je ikavski, poljički. Prema imenima koja se spominju unutar teksta, Petrov drži da je talijanski izvornik nastao oko 1650., jer papa Pavo koji se spominje vjerojatno je Pavao V. Borghese (1605. – 1621.) i da je autor izvornika Mlečanin ili mletački podanik, te da je naš prijepis djelo poljičkoga popa glagoljaša koji je dodavao i svoje recepte, vjerojatno u namjeri tiskanja. Za *Veliku sinjsku ljekarušu* zanimanje su pokazali dr. Josip Hamm kada je 1945. pohodio samostan u Sinju, te dr. Ante Vrgoč³⁵ i dr. Zdravko Devetak. Poslije 2005. trag *Ljekaruši* se zametno. *Veliku sinjsku ljekarušu* priredio je farmaceut prof. dr. sc. Nikola Kujundžić. Rad je izrađen na temelju transliteracije fra Stanka Petrova koja se nalazi u arhivu sinjskog samostana i kopije originala *Ljekaruše* koji se nalazi u Zavodu za povijest i filozofiju znanosti HAZU.³⁶ Nedavno je pronađen i njezin neobjavljeni original.

Budući da još uvijek sva građa nije popisana, između ostaloga ni materijal pjesnika Ante Dukića i drugih Sinjana, ovaj pojednostavljeni opis rukopisa u 111 fascikla s vremenom će se povećavati. Rukopisna građa veoma je bitna za upoznavanje knjižnog blaga koje su proučavali i na njemu se stoljećima odgajali brojni naraštaji pučkih religioznih i kulturnih djelatnika hrvatskoga

35 Vidi u: *Rukopis latinične transkripcije Velike sinjske ljekaruše*. Rad fra Stanka Petrova. Sinj 1946. godine.

36 *Velika sinjska ljekaruša* uistinu je velika i najveća do sada jer sadrži 1700 recepata. Nastala je negdje polovicom 18. stoljeća. Ljekaruše su nastajale u siromašnim krajevima gdje puk nije imao liječnika. Najčešće su ih pisali/prepisivali katolički svećenici franjevci kao što su Luka Vladimirović, fra Šimun Gudelj, fra Jakov Bartulović i drugi. Ante Botić: *U Sinju predstavljena Velika sinjska ljekaruša*, (on-line) Ferata.hr. pristup ostvaren dana 28. ožujka 2021. Dostupno na: <https://www.ferata.hr/71302/>

naroda. Zbog brojnosti ovih rukopisa, biranih tema, jezika i vremena nastanka zahtijeva neophodno vrednovanje i ustrajnost u slaganju mozaika hrvatske kulturne baštine u pisanoj riječi.

POPUNJAVANJE FONDA

Fond knjižnice popunjava se na specifičan način: osobnim fondom knjiga svakoga samostanskog redovnika poslije njegove smrti, darovnicama uglednih građana Sinja i Hrvatske, zamjenama za zbornik *Kačić* i kupovinom publikacija koje obavlja samostan. Gotovo svaki franjevac nabavljao je knjige za potrebe svoje službe, što se može pratiti i iz ispisa na njima („ad simplicem usum...”). Nakon smrti redovnika, njegove knjige pohranjuju se u knjižnicu, od čega je ona većim dijelom i nastala. U 18. st. i prvoj polovici 19. st. knjige su bile pretežito s područja filozofije, bogoslovlja, pastoralna, propovjedništva i duhovnog života s tek rijetkim djelima iz svjetske literature.

U nabavi novih naslova knjiga posebno se isticao fra Josip Marija Glun(m) čević koji je čak dobio jednu iz knjižnice slavnog pjesnika Petra Hektorovića.³⁷ To je knjiga *Moralium exemplorum libri novem* rimskoga pisca iz doba cara Tiberija, Valeria Maksima, tiskana u Veneciji 1541. godine. Dobro sačuvan egzemplar uvezan je u pergamenu. Zapisi na naslovnici vidljivo upućuju da je promijenio najmanje tri vlasnika: Junija Forlinija Pataunija, Ex libris Hectorei, potom Ex libris Antonio Rafaelii Farenensis (Hektorovićev naručitelj knjiga) i na koncu: „Ad usum F. Josephi Gluncevich”. Djelo *Commentaria Cornelli a Lapide, Venetiis* 1700., pristiglo je Glun(m)čevićevom zaslugom iz samostana sv. Justine na Krku kao i mnoge druge. Kada je maršal Marmont 1808. g. posjetio Sinj, darovao mu je Brevijar tiskan u Mlecima 1763. g. na čijim je koricama utisnuta pozlaćena posveta, a zatvara se srebrnim kopčama. Marmont mu je polaskao kako je kao propovjednik gotovo nadmašio slavnog Bossueta.³⁸

Bogoslovni pisac fra Ivan Marković nabavio je dosta djela iz patrologije (starija izdanja Migne), crkvene povijesti (Jaffe, Muratori, Pastor, Gams), povijesti crkvenih sabora i istočnog bogoslovlja. Godine 1893. nabavio je 7 dobro očuvanih svezaka *Historiae ecclesiasticae*, Lucae, 1748.-1752., lijep uvez u drvorezu. Iz zapisa na svescima saznajemo da je nekada bila vlasništvo Bi-

37 Vidi Stanko Petrov: *Jedna knjiga Petra Hektorovića u Sinju*. Nova revija, Dubrovnik, 1923., br. 2, 369-372.

38 Ivan Marković, *Sinj i...*, 64.

bibliothecae Ursbergensis u Bavarskoj. Još prije Markovićeva bibliotekarskoga rada samostan je počeo nabavljati knjige Matice hrvatske, Svetojeronimskog društva, te Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb) i druge iz hrvatske i svjetske literature.

Nakon gubitka prava javnosti 1945., Franjevačka klasična gimnazija u Sinju smješta dio svog knjižničkog fonda u samostansku knjižnicu. Time se ova obogaćuje humanističkim djelima klasika narodne i svjetske književnosti, povijesti, prirodnih znanosti i školskim udžbenicima. Kako je gimnazija i danas usko vezana uz samostan (mada posjeduje vlastitu knjižnicu), samostanska se popunjava knjigama iz svih kulturoloških područja, osobito izdanjima HAZU, Matice hrvatske, Kršćanske sadašnjosti, Marijansko-mariološke međunarodne papinske akademije u Rimu i mnogim drugima. I danas su u konverzacijskoj dvorani smještene aktualne novije knjige.

Knjižnica ima svoje dobročinitelje i donatore. U prošlom stoljeću kolekcionar i numizmatičar Antun Buljan Križan darovao je knjižnici svoje vrijedne knjige. Sinjski vlasnik knjižare i papirnice Bilić darovao je nešto knjiga samostanu. Gospođa Mirka Carevića poklonila je više stotina knjiga s djelima iz klasične i hrvatske književnosti, talijanske beletristike i libreta talijanskih opera. Ta donacija pruža sliku kulturne atmosfere građanske obitelji između dva svjetska rata u Dalmaciji (Dubrovniku). Rodbina pravaškoga političara don Ive Prodana, poklonila je također manji broj naslova, među kojima i talijansko izdanje *Hrvatske povijesti* Ivana Lučića. Fra Pavao Melada darovao je knjige koje su ostale nakon smrti njegova strica don Petra Melade. Veliki znalac knjižničarstva profesor Šime Jurić darovao je nekoliko knjiga o bibliotekarstvu, profesor Stjepan Alfirić svoje udžbenike, gospođa Marija Buljan oko tisuću knjiga iz svoje obiteljske knjižnice. U njejoj darovnici uglavnom su knjige iz strane i naše književnosti, pravne, medicinske i starija izdanja JAZU. S popisa te darovnice valja istaći literaturu o ekonomiji i nacionalnoj politici u razdoblju 1910. – 1922. koja je pripadala Marku Buljanu. Marko je jedini u Sinju imao „ex libris” i to u dvije inačice. U Buljanovoj darovnici našli su se i časopisi kao npr. *Savremenik*, *Jugoslavenska njiva*, *Mladost* i drugi. Vrijedno je spomenuti i donaciju knjiga iz hrvatske književnosti 19. i prve polovice 20. stoljeća i nešto povijesnih knjiga P. Perkovića. Oceanograf Miljenko Buljan dao je knjižnici svoje knjige i separate. To su učinili i prof. Zdravko Devetak, dr. Šima Šandrić-Gotovac i mnogi drugi koji su vezani uz sinjski kraj i samostan Gospe Sinjske.

ZAKLJUČAK

Samostani kroz povijest nisu bili samo religiozna sjedišta određenih crkvenih zajednica ili redova. Bili su središta pismenosti, mjesta duhovnih i kulturnih zbivanja ne samo redovničkih zajednica nego i puka gradova u kojima se nalaze. Knjižnice su oduvijek bile sabirališta znanja i ishodišta znanstvene aktivnosti. Te karakteristike rese i knjižnicu franjevačkog samostana u Sinju. Temeljne pretpostavke za formiranje knjižnice proizlaze iz predanosti franjevača svome svećeničkom pozivu i otvorenosti prema stvarnosti, te mogućnosti njezine spoznaje, istraživanja nepoznatog i dijeljenja i uporabe poznatog znanja. Samostan i knjižnica u intrinzičnom su odnosu. Njegova tri stoljeća opstojnosti i rada zaslužuju pozornost hrvatske kulturne javnosti. Knjižnica nije samo primala darove i donacije uglednih Sinjana i znanstvenika nego i rado otvarala svoja vrata učenicima u potrazi za lektirnim i drugim izdanjima, pomagala studentima u pronalaženju literature za seminarske i diplomatske radove, a etabliranim znanstvenicima putokaz prema neistraženoj i nevaloriziranoj rukopisnoj građi koja čeka na policama knjižnice s mnoštvom tema.

Treba spomenuti da su mnogi Sinjani prva slova svladavali još u 17. i 18. stoljeću uz franjevce. Od tada sinjski franjevački samostan na učilište prima ne samo buduće redovnike nego i vanjske đake. Kada su 1854. g. otvorili prvu gimnaziju u Dalmaciji s hrvatskim nastavnim jezikom, otvorili su mladoj sinjskoj inteligenciji nove obzore i nove životne vidike. Poslije je ta gimnazija preimenovana u Franjevačku klasičnu gimnaziju s pravom javnosti koja je tada kao i danas obrazovni izbor za mnoge učenike diljem Cetinske krajine. Bogati fond knjižnice svojevrsan je prilog hrvatskoj kulturi knjige. Pokazatelj je kako su dopirali korijeni europske kulture i koliko su bili prijemčivi u hrvatsko intelektualno tlo ovog samostana. Ovaj uradak dao je povijesni uvid u utemeljenje i razvoj Franjevačke knjižnice koja je svoje djelovanje temeljila na potrebama franjevačke zajednice, pratila zbivanja u struci i formirala posebne zbirke, priklonila se standardizaciji i nastupa otvoreno prema lokalnoj zajednici.

Kao i mnoge knjižnice i kulturne ustanove diljem Hrvatske, i ova dijeli istu sadašnjicu: nedostatak prostora, nedostatak računalne opreme i nedostatak mlađeg stručnog osoblja. Još danas treba učiniti prve korake k rješavanju tih gorućih problema. Sadašnji upravitelj knjižnice fra Mirko Marić pokrenuo je 2013./2014. informatizaciju knjižnice, digitalizaciju arhivske i rukopisne građe, no skučen i prenatrpan prostor zahtijeva knjižnicu 21. stoljeća u okviru propisa-

nih standarda. Knjižničari koji su čuvali i oni koji se danas brinu o knjižničnom blagu zaslužuju posebnu pozornost i iziskuju zaseban članak. Unatoč neadekvatnom knjižničnom prostoru, vrata knjižnice, svima koji pokazuju interes za pisanu i tiskanu riječ, široko su otvorena. Upravo zbog toga valja zatražiti pomoć državnih institucija kako bi se spriječilo propadanje knjižnog blaga koje bi trebalo biti adekvatno vrednovano i dostupno široj kulturnoj javnosti.

LITERATURA

Arhiv Franjevačkog samostana u Sinju.

Josip Badalić: *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*. Zagreb 1952.

Petar Bezina: *Rukopisna baština franjevacca provincije Presvetoga Otkupitelja*. Zagreb 1993.

Julije Grabovac: *Narodne čitaonice*. U: Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri. Zagreb 1969., 209-210.

Vicko Kapitanović: *Franjevačko pokrajinsko filozofsko učilište i rukopisi u Sinju do austrijske reforme školstva*. Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Split XXXIII/2007., br. 65-66 (1-2), 89-124.

Karlo Kosor; Mario Stipičić: *Apostoli Gospe Sinjske: u prigodi jubileja (1687.-1986.)*. Sinj 1987.

Ivan Marković: *Sinj i njegovo slavlje: god. 1887.: Spomen-slika u 11 slika*. Zagreb 1898.

Ivan Ostojić: *Župske knjižnice u Splitsko-makarskoj biskupiji do konca 19. stoljeća*. Croatica Christiana Periodica, Zagreb III/1979., br. 4, 1-8.

Stanko Petrov: *Gospa Sinjska: povijest sinjskoga prošteništa sa slikama*. Zagreb 1928.

Stanko Petrov: *600. godišnjica franjevačkog samostana u Sinju*. Vjesnik Provincije, V/1956., br. 3/4, 19-21.

Stanko Petrov: *Jedna knjiga Petra Hektorovića u Sinju. Kulturno-bibliografska crtica*. Nova revija, 2/1923., br. 4.

Josip Ante Soldo: *Darovnicama obogaćena knjižnica*. Vjesnik Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja Split, Split 38/1989., br. 1, 28.

Josip Ante Soldo: *Odrizi kulturnih utjecaja tijekom posljednja tri stoljeća u varoši Sinju*. Historijski zbornik, Zagreb 40/1991., br. 1.

Josip Ante Soldo: *Rariteti knjižnice Franjevačkoga samostana u Sinju*. Sinj 1989.

Josip Stipanov: *Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj: od početka do današnjih dana*. Zagreb 2015.

Aleksandar Stipčević: *Povijest knjige i knjižnica*. Zagreb 1985.

Aleksandar Stipčević: *Socijalna povijest knjige u Hrvata: knjiga II. od glagoljskog prvotiska (1483) do hrvatskog narodnog preporoda (1835)*. Zagreb 2005.

Šime Urlić: *Bilješke o nekim bibliotekama u Dalmaciji. Opis knjižnica Provincije Presvetoga Otkupitelja*. [Fasc. XIII., br. 1] rukopisa knjižnice Franjevačkog samostana u Sinju.

LIBRARY OF THE FRANCISCAN MONASTERY IN SINJ

Summary

The aim of this paper is to present the Library of the Franciscan Monastery in Sinj as yet another cultural heritage institution which not only represents the heritage value of the Franciscan Monastery in Sinj, the town of Sinj and the Cetina River region, but also the wider Croatian public. The paper analyses the needs and the circumstances in which the library was established and developed, the reasons behind the development and the impact it has had on the region. Was the only purpose of the library to provide support to pastoral and liturgical activities? The library is the part of a large group of heritage institutions throughout the Republic of Croatia where valuable library material, incunabula, manuscripts and the latest book editions are kept. These institutions face the same issues and challenges as many other libraries of the same type. The monastery library holds diverse library material. It is home to over eighty thousand books, a collection of incunabula, around four hundred and fifty periodical publications, the Croatica Collection, music collections, maps and atlases which are mostly used for educational purposes as well as a large number of manuscripts and archive material. The overview of the history of inception and establishment of the library in 1687 and the connection with the monastery is based on written sources about the library and those found in the library, on the examination of in-situ material (in-house material) as well as on the information that the late friar Josip Ante Soldo, a long-time librarian, and friar Mirko Marić, the current manager of the library, obtained by word-of-mouth. The lack of storage space, which is indeed below the prescribed standards valid in the 20th century, required the material (mostly books) to be stored in boxes which made the numerous material unavailable. Individual Franciscan monks are responsible for the preservation of the rich library holdings for three centuries because they took care of the library and procured the material depending on the circumstances and needs. Thus, they have contributed to the preservation of the partly damaged but valuable library heritage to this day. The Franciscan monks of Sinj played an important role in the development of culture and education in Sinj and the Cetina River region. During the Croatian National Revival, in 1854, they opened the first grammar school in Croatian language in Dalmatia. In 1867, together with other supporters of the Revival movement, they opened the Public Reading Room of Cetina Region within the premises of the monastery which had no connection to the monastery library. The literature which deals with the history and the material of the Library of the Franciscan Monastery in Sinj is scarce. The largest number of data was collected upon the examination of the holdings, various book indexes, catalogues and manuscripts kept in the library.

Keywords: Franciscan monks, Sinj, monastery library, development of the library holdings, material processing